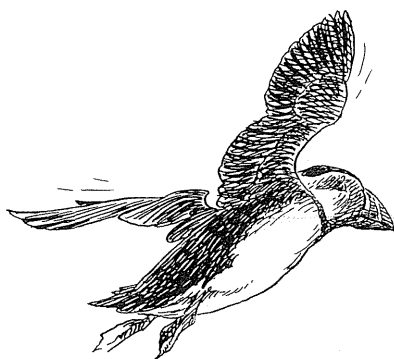

Mindre meddelelser

Lunderne *Fratercula arctica* ved Færøerne om vinteren: hvor kommer de fra?

De færøske Lunder opholder sig ved ynglepladserne i perioden april-august. Hvor de tilbringer resten af året vides ikke. Af ialt 30 gemeldte ringmærkede fugle er 27 lokale fund fra yngletiden; dertil kommer et sommerfund fra Island og et fra Grønland. Kun én fugl, fundet primo marts 75 km N for Færøerne, ligger uden for perioden.

Der findes imidlertid Lunder i de færøske farvande om vinteren, og deres oprindelse skulle kunne belyses ved hjælp af kropsmål. Det er velkendt, at Lunderne gradvist tiltager i størrelse fra syd til nord – faktisk er størrelsen den eneste karakter, der ligger til grund for den traditionelle opdeling i underarterne *grabae*, *arctica* og *naumanni*. Blandt de forskellige muligheder synes vingelængden bedst egnet i den foreliggende sammenhæng. Her hæves et rimeligt sammenligningsgrundlag fra store dele af udbredelsesområdet, og selv om hanner i gennemsnit er lidt større end hunner, er kønsforskellen i vingelængde ringe (Harris 1984, Barrett et al. 1985); målene for de to køn kan derfor kombineres. For næbmål er kønsforskellene mere udtalte, hvorfor sammenligninger bør gøres særskilt for hanner og hunner; desuden medfører fældningen af dele af næbskeden visse problemer ved sammenligning mellem fugle fra yngletiden og vinterhalvåret.

Materiale

Jeg har undersøgt ialt 32 vinter-lunder: 18 stk. fra dec.-jan. 1981-82, taget 130-315 km N for Færøerne, og 14 stk. fra 1. marts 1986, taget 22 km Ø for Nólsoy. Der kunne ikke konstateres nogen forskel i vingelængden mellem de to grupper, der derfor er slået sammen. En fugl med fældede svingfjer og 5 1.-års fugle er udeladt i det følgende.

Til sammenligning er vingelængden bestemt for 162 færøske ynglefugle (89 ♂♂ og 73 ♀♀ fra syv kolonier spredt over hele øgruppen). Fra andre bestande er data taget fra litteraturen.

Resultater

For de færøske vinter-Lunder var vingelængden 162-178 mm (\bar{x} = 170,7; SD = 4,3; n = 26). For ynglefuglene var den 152-171 mm (\bar{x} = 161,5; SD = 3,8; n = 162). Der er små forskelle mellem Lunderne fra de

forskellige kolonier, men tilsammen repræsenterer materialet sikkert udmærket en færøsk »gennemsnits-Lunde«. Der er også en lille, men signifikant forskel på kønnene (♂♂: 162,8 ± 3,7; ♀♀: 160,1 ± 3,6; t = 4,77; P < 0,001), men af hensyn til sammenligningen

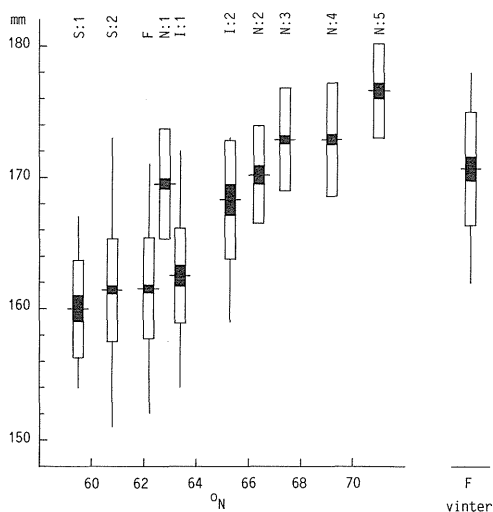

Fig. 1. Vingelængde (flad og strakt vinge: $\bar{x} \pm 1$ SE, $\bar{x} \pm 1$ SD, and (if given) range) for forskellige Lunde-bestande. Vandrette akse angiver nordlig bredde. – F: Færøerne (denne undersøgelse). I: Island (Petersen 1976; 1: Vestmannaeyjar; 2: Hrutfjardur). N: Norge (Barrett et al. 1985; 1: Runde; 2: Lovunden; 3: Røst; 4: Bleiksøy; 5: Gjesvær). S: Skotland (Harris 1984; 1: Fair Isle; 2: Hermaness). – De islandske gælder skind, hvorfor der bør tillægges 1,6 mm ved sammenligning med de øvrige.

Yderst til højre de færøske vinterfugle.

Wing length (flattened and straightened wing: $\bar{x} \pm 1$ SE, $\bar{x} \pm 1$ SD, and (if given) range) of Puffins from different breeding areas. The abscissa shows latitude. – F: Faeroes; I: Iceland (values for dried skins, 1.6 mm should be added before comparing with the other areas); N: Norway; S: Scotland.

To the right the Puffins taken in Faeroese waters in winter.

med litteraturdata for andre bestande er tallene alligevel slået sammen her.

Forskellen mellem de færøske vinterfugle og ynglefugle er stærkt signifikant ($t = 11,0$; $P < 0,001$).

Disse vingemål er vist i Fig. 1 sammen med data for britiske, islandske og norske Lunder. De islandske gælder skind og ikke friske fugle, og ved sammenligning med de øvrige skal der tillægges ca 1% (1,6 mm) for at få den tilsvarende vingelængde for friske fugle.

De færøske vinter-Lunder svarer i vingelængde til norske og nordislandske Lunder; de er klart større end britiske, færøske og sydislandske ynglefugle.

Diskussion og konklusion

De biometriske data understøttes af ringmærkningsdata. En række genfund på Færøerne af sydislandske (17) og skotske (12) Lunder er alle gjort om sommeren (1. juli–9. august, i gennemsnit 20. hhv. 21. juli). I enkelte tilfælde kan der være tale om egentlig immigration af Lunder opfostret i de pågældende områder, men de fleste (måske alle) gælder unge og ældre fugle, der tilfældigt har besøgt de færøske ynglepladser; dette bekræftes også af, at genfundene ligger signifikant senere end de færøsk genmeldte færøske fugle (gennemsnit 4. juli). I modsætning hertil er 7 vinterfund (24. november–28. februar) alle norske fugle; 5 var ringmærket på Røst (67°N) og 2 på Runde (62°N).

På baggrund af vingemål og ringmærkningsdata kan det således med ganske stor sikkerhed konkluderes, at de Lunder, der optræder nær Færøerne om vinteren, hovedsageligt er af norsk oprindelse. Dog synes

fuglene fra det nordligste Norge ikke at være involveret i større udstrækning. Resultatet stemmer meget godt overens med den nuværende – ganske vist mangelfulde – viden om de forskellige bestandes vinteropholdssteder (Harris 1984, Cramp 1985).

Summary: The origin of Puffins wintering in Faeroese waters

Wing lengths of 26 Puffins (yearlings excluded) shot at or near the Faeroes during winter indicate a Norwegian origin of the birds (Fig. 1). This conclusion is supported by ringing data: all recoveries of birds from the Faeroes (28), Iceland (17) and Scotland (12) have been made in the summer, whereas 7 winter-recoveries all were from Norway.

Litteratur

- Barrett, R. T., R. Fieler, T. Anker-Nilssen & F. Rikardsen 1985: Measurements and weight changes of Norwegian adult Puffins *Fratercula arctica* and Kittiwakes *Rissa tridactyla* during the breeding season. – Ringing & Migration 6: 102-112.
 Cramp, S. (red.) 1985: The birds of the western Palearctic, Vol. 4. – Oxford Univ. Pr.
 Harris, M. P. 1984: The Puffin. – Poyser.
 Petersen, A. 1976: Size variables in Puffins *Fratercula arctica* from Iceland, and bill features as criteria of age. – Ornis Scand. 7: 185-192.

Jens-Kjeld Jensen
3827 Nólsoy
Færøerne

Bemærkninger om fænologi og fældning hos danske Pomeransfugle *Charadrius morinellus* om foråret

Trækket af Pomeransflugl gennem Danmark er beskrevet af Østergaard (Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 76: 15-29, 1982). Som supplement til den artikel skal her bringes resultatet af en undersøgelse af Zoologisk Museums skindsamling.

Museets skind stammer hovedsageligt fra perioden 1898-1920, med 3 skind før og kun 1 efter denne periode. Jeg har lavet en optælling af de kønsbestemte skind, som tillige havde datoangivelse. Enkelte tvivlsomme blev udeladt. Materialet er herefter 121 stk., 59 hanner og 62 hunner, altså en næsten ligelig repræsentation af kønnene. Alle er fra Vestjylland, hvilket svarer helt til nutidige forhold. Der kan ikke ses nogen forskel på kønnenes ankomsttidspunkter. Derimod er 77% af fuglene (= 92 stk.) nedlagt før 15. maj, og 4 fugle er skudt før 1. maj, to af dem så tidligt som 15. april, og det er uhørt tidligt set med nutidens øjne.

Vanskeligheden ved at bruge skindmateriale til fænologiske undersøgelser gælder ikke mindst typiske flokfugle som Pomeransfluglen. Man kan ikke i skind-

samlingen se, hvor mange fugle, der har været i den flok, fuglen blev skudt fra, men i visse tilfælde er der faktisk skudt flere eksemplarer samme dag og på samme lokalitet. Således er der i samlingen 15 fugle fra den 6. maj 1904, 7 fra den 7. maj 1902 og 7 fra den 8. maj 1903, alle skudt ved Thisted, og det antyder i hvert fald, at der har været adskillige Pomeransfugle ved Thisted på de pågældende datoer i begyndelsen af maj. Det skal nævnes, at der fra 1894 indførtes fredning af arten fra 15. maj til 31. juli, og det har muligvis lagt en dæmper på skydelysten, dog langt fra stoppet den, men det kan have haft indflydelse på materialet. Alligevel giver skindsamlingen et fingerpeg om, at de forårstrækkende Pomeransfugle er kommet tidligere til de danske rasteplasser for 80 år siden.

Der kan tænkes flere årsager til, at fuglene dengang kom tidligere til Danmark. Måske var de datidige driftsformer i landbruget på trækrueten og gennem Europa mere velegnede for rastende Pomeransfugle. Måske var forårsjagten i Sydeuropa dengang så intensiv,

Yngleforekomsten af Tinksmed *Tringa glareola* i Danmark 1982-84

Denne undersøgelse er foretaget under DOFs Projekt Status 1982-84 (T. Dybbro & U. G. Sørensen, Fugle 1982 (3):23). Det oprindelige mål med undersøgelsen af Tinksmed var at følge bestandsudviklingen på en række større udvalgte lokaliteter for dermed at få et billede af artens tilbage- eller fremgang. Projektet blev dog udvidet til at omfatte en totaltælling af danske ynglende Tinksmede. Fuld dækning blev først opnået i 1984.

Følgende personer har i større eller mindre grad deltaget i undersøgelsen: Jens Ballegård, Per Bomholt, Leo Bøjlesen, Hans Christensen, Jens Hedegård Christensen, Preben Christensen, Morten Dige, Jørn Eskildsen, Niels Eriksen, John Frikke, Jens Frydenlund, Martin Iversen, Bent Jacobsen, Niels Odder Jensen, Palle Uhd Jepsen, Eilif Holle Jørgensen, Peter O. Knudsen, Jens Christian Kjærgård, Carsten Bjørnskov Kristensen, Brian Gade Larsen, Jesper K. Larsen, Anton Lindet, Thorkild Lund, Tage Madsen, Bodil Døssing Mogens, Anders Pape Møller, Gerth Lykke Nielsen, Torben Nielsen, Leif Nissen, Kristian Tijkøb Olsen, Knud Pedersen, Bent Otto Poulsen, Kurt Prentow, Lars Maltha Rasmussen, Jørn Skeldahl, Holger Søndergård, Kim Winther, Gorm Thyge Wæhrens og Egon Østergaard. Disse takkes hermed for deres medvirken. Ligeledes takkes Uffe Gjøel Sørensen for kritisk gennemlæsning af og ændringsforslag til artiklen. Undersøgelsen har, som en del af Projekt Status, modtaget økonomisk støtte fra EF-kommissionen (kontrakt ENV/515/DK).

Materiale og metode

Udgangspunktet har været en liste over ynglefund registreret under DOFs lokalitetsregistreringer i 1970'erne. På baggrund heraf er amtkoordinatorene kontaktet. Disse har i stor udstrækning søgt for, at lokale ornitologer har foretaget optællingerne. Desuden er Vildtbiologisk Station kontaktet angående tal fra Hanstedreservatet.

I 1983 og 1984 har optællerne fået tilsendt en optællingsvejledning for at gøre registreringerne mere ensartet, og hver tæller har skullet returnere et skema for hver lokalitet med oplysninger om: optællingsdag(e), antal par, vegetation, trusler og beskyttelsesforhold. Ud fra disse data er der lavet en rapport for hvert af årene med en bestandsopgørelse for de respektive amter. I de 3 år er der gjort et stort arbejde fra mange tælleres side for at få dækket så mange tinksmedelokaliteter som muligt, og dette har betydet, at næsten alle potentielle lokaliteter har været besøgt mindst et af årene.

Resultater

Den største dækning blev nået i 1984 med 43 besøgte lokaliteter (Tab. 1). Denne dækningsgrad ligger tæt på det totale antal potentielle ynglelokaliteter. I alt 57 forskellige områder er besøgt mindst en gang i perioden 1982-84 – flest i Ribe, Nordjyllands og Sønderjyllands amter.

I 1982 registreredes ynglende Tinksmed på 19 lokaliteter, i 1983 på 20 lokaliteter og i 1984 på 15 lokaliteter. Områder med ynglende Tinksmed udgjorde i 1982 ca 50% af de dækkede lokaliteter, i 1983 ca 75% og i 1984 ca 30%. I mindst et af årene 1982-84 er der optalt ynglende Tinksmed på 27-29 lokaliteter og på 9 af disse fandtes ynglepar i alle 3 år (Tab. 2). Som følge af manglende dækning i et af årene må det anses for sandsynligt, at endnu 2-3 lokaliteter har huset Tinksmed i alle 3 år. Det reelle antal faste ynglelokaliteter i perioden 1982-84 anslås således til 11-12 lokaliteter. Antallet af ynglepar i de enkelte år fremgår af Tab. 1. Den danske ynglebestand har således i perioden udgjort 50-60 par, hvoraf ca 50% (1984) fandtes i Hanstedreservatet, der i yngletiden er lukket for offentligheden.

I undersøgelsesperioden har der været reduktion i antallet af registrerede ynglepar i Ringkøbing, Sønderjyllands og Ribe amter. I sidstnævnte ynglende Tinksmeden ikke i 1984. I Nordjyllands og Viborgs amter har der været tale om en stigning i det registrerede antal ynglepar. I Viborg amt skyldes dette i nogen grad intensiveret optælling i perioden.

De beskyttelsesmæssige forhold fremgår af Tab. 3. I perioden 1982-84 er antallet af ikke-fredede lokaliteter med Tinksmed faldet fra 57% til 47% af det samlede antal registrerede ynglelokaliteter, og antallet af ynglepar på disse er faldet fra 27% til 17%. I 1984 var 71% (34-39 par) af yngleparrene formelt beskyttet af lokalitetsfredning. Der har således i undersøgelsesårene været en klar tendens til, at en stigende procentdel af ynglelokaliteter og par forefandtes på naturfredede arealer.

I Tab. 4 er der på baggrund af en undersøgelse fra 1950'erne (E. T. Pedersen, Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 53: 53-83, 1959) foretaget en sammenstilling af ynglelokaliteternes fordeling på forskellige landskabstyper i 1950'erne og 1980'erne. I 1950'erne fandtes 54% af yngleparrene på hedesletterne – i 1984 var det faldet til

Tab. 1. Oversigt over lokaliteter og ynglepar 1982-84.

Number of sites and pairs 1982-84. Hanstedreservatet is the most important locality for the species in Denmark.

	Lokaliteter Sites		Par Pairs	Hanstedreservatet	
	Dækket Covered	M. Tinksmed Occupied		Par Pairs	% af total % of total
1982	36	19	50-58	12-15	25
1983	27	20	53-64	16-19	30
1984	43	15	47-55	23-27	50

Tab. 2. Geografisk fordeling af besøgte lokaliteter og ynglepar.
Geographical distribution of visited sites, breeding sites (total and occupied each year, respectively), and pairs.

Amt	Lok. besøgt 1982-84 <i>Sites visited</i>	Ynglelokaliteter <i>Breeding sites</i>		Par Pairs		
		Ialt	Besat alle år	1982	1983	1984
Ringkøbing	9	5	2	9-12	5-9	5
Viborg	5	4	2	17-21	23-27	28-34
Nordjylland	13	6-8	3	5	12-14	6-8
Århus	0	0	0	0	0	0
Vejle	2	2	0	1	2	2
Ribe	16	5	0	6-7	3-4	0
Sønderjylland	12	5	2	12	8	6
Total	57	27-29	9	50-58	53-64	47-55

Tab. 3. Beskyttelsesmæssige forhold 1982-84: antal lokaliteter og par, med procenter angivet i parentes. Naturfredet: deklara-tionsmæssigt efter Naturfredningsloven. Ikke fredet: herunder også lokaliteter omfattet af § 43 i Naturfredningsloven.

Protection status of the sites (Lok.) and pairs (par) 1982-84: numbers and (in parentheses) percentages.

	Naturfredet <i>Protected</i>		Under fredning <i>Prot. in prep.</i>		Statsskov <i>State forest</i>		Ikke fredet <i>No protection</i>	
	Lok.	par	Lok.	par.	Lok.	par	Lok.	par
1982	4 (21)	23-30 (49)	2 (11)	9 (17)	2 (11)	4 (7)	11 (57)	14-15 (27)
1983	5 (25)	28-35 (54)	3 (15)	9 (15)	3 (15)	2-3 (4)	9 (45)	14-17 (27)
1984	6 (40)	34-39 (71)	2 (13)	6 (12)	0	0	7 (47)	7-10 (17)

23%. Dette er en følge af opdyrkning af de resterende hedemoseparceller på hedesletterne, som i 1950erne endnu ikke var blevet kultiveret. I 1984 var 63% af yngleparrene at finde i flyvesandsområder, hvor opdyrkning ikke har været rentabel, og som derfor i mange tilfælde er blevet fredet.

I perioden 1959-1984 er ynglebestanden i Danmark, der udgør det sydvestligste hjørne af artens udbredelsesområde, reduceret med mindst 75% fra 2-300 par til 50-60 par.

En endnu voldsommere tilbagegang er konstateret i Schleswig-Holstein: 1968 50 par, 1973 40-45 par og 1979 5 par (S. Bauer & G. Thielcke, *Gefährdete Brutvogelarten*, 1982). Dog skal nævnes, at arten er begyndt at yngle i Skotland (10 par) og også er fundet på Island (1 par, 1981) (C. A. Galbraith & P. S. Thompson, *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 76:72, 1982).

Diskussion

Tinksmedens tilbagegang som dansk ynglefugl har været en realitet allerede fra slutningen af 1800-tallet. I de sidste 25 år er denne udvikling, som Torp Pedersen påviste i 1959, fortsat: »Årsagen til denne tilbagegang er i første række udtørring af hedemose, kær og smådamme i hederne, men som nævnt også selve hedens opdyrkning. Selv om dammene og moserne får lov at ligge, hvad der dog er sjældent, egner de sig overhovedet ikke som yngleplads for Tinksmed, hvis de bliver omgivet af dyrkede marker«.

Hedens opdyrkning er i nogen grad bremset af fredninger og andre beskyttelsesforanstaltninger, men biotopændringerne fortsætter (vandstandssænkning, tilgroning). Dette bevirker, at en større del af tinksmedebestanden vil forekomme på de større hedearealer, hvor ovenstående udvikling foregår langsommere, og hvor der i nogle tilfælde foretages vegetationspleje. Således i Hanstedreservatet, der i 1984 husede 50% af bestanden. Denne tendens understreges også af, at den store undersøgelsesintensitet i 1984 gav det mindste antal ynglelokaliteter i de 3 år. I perioden er arten forekommet fast på 9 lokaliteter, men af disse rum-

Tab. 4. Ynglelokaliteternes fordeling (%) på forskellige landskabstyper.

Distribution (%) of the breeding localities on different landscape types.

	1955	1984
Hedeslette	54	23
<i>Alluvial plain</i>		
Flyvesandsområde	21	63
<i>Coastal and inland dunes</i>		
Hævet havbund	20	14
<i>Raised sea floor</i>		
Sandet moræne	5	0
<i>Sandy moraine</i>		

mer 4 73% af bestanden. Udviklingen går således i retning af få isolerede bestande på de for landbruget marginale flyvesandsområder (klitheder og indsander).

En stigende del af yngleparrene findes på fredede arealer. En del af disse præges dog af tilgroning, hvorfor det er af største betydning for artens fortsatte eksistens i Danmark, at områderne plejes og at sumpede hedemosepartier med stor og kæruldvegetation retableres.

Undersøgelsen viser, at tinksmedebestanden ikke er akut truet af udryddelse i Danmark. Men såfremt der ikke snarest foretages vegetationspleje, må en yderligere tilbagegang forventes – især på de små og ubeskyttede arealer.

Summary: The breeding population of the Wood Sandpiper in Denmark 1982-84

The Danish Wood Sandpiper population was surveyed in 1982-84 (Tabs 1-2). The population, 47-55

pairs in 1984, has decreased by at least 75% since 1959, due to heath reclamation, overgrowth of mires and lowered water levels. Today, two thirds of the pairs breed in coastal and inland dune areas (Tab. 4); most pairs are found in protected areas (Tab. 3). Though not acutely threatened by extinction in Denmark, the small population will continue to decline unless proper management of the remaining breeding areas is undertaken.

Egon Østergaard
Kirkestræde 10
Hodsager, 7490 Aulum

Mellemflagspætte *Dendrocopos medius* fundet i Nordsjælland 1983

Den 12. juli 1983 om morgenen fandt Per Kristensen, Gørlose, en død Mellemflagspætte *Dendrocopos medius* på fortovet i Allerød i Nordsjælland. Fuglen var fløjet mod en rude og var stadigvæk varm, da han fandt den. Senere blev fuglen udstoppet hos konservator Axel Diderichsen, Nordsjællands Naturmuseum.

Ved sammenligning af det udstoppede eksemplar fra Allerød med Zoologisk Museums skindlagte fugle samt på grundlag af beskrivelser i litteraturen (U. N. Glutz von Blotzheim & K. M. Bauer, Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Bd. 9, 1980) fandtes, at der var tale om en adult hun.

Forekomst

Mellemflagspættens udbredelse følger den vestpalearktiske løvskovszone fra det østlige Holland gennem Tyskland, Polen, Litauen og Rusland mod øst til Moskva, Voronezj og Kharkov; mod vest er den udbredt i Frankrig og mod syd til det nordvestlige Spanien, Italien og Balkan.

Fra Vesttyskland angives 2 bestandsopgørelser med henholdsvis 2500 og 11.000 par (G. Rheinwald, Brutvogelatlas der Bundesrepublik Deutschland, 1982). De nordligste forekomster i Holsten er lokale og meget sparsomme. I Østtyskland yngler der 200 par i de mecklenburgske distrikter, og de nordligste forekomster ved Rostock er på 10-15 par (U.N. Glutz von Blotzheim & K. M. Bauer 1980).

Først for nylig er arten forsvundet fra Skandinavien. Seneste observation i Sverige er fra foråret 1982 (J. Å. Holmbrink & B. Pettersson, Vår Fågelvärld 42:

454-459, 1983). Sidste ynglefund i Danmark er fra Jægersborg Dyrehave, 1959. De 2 seneste fund er fra Gilbjerg hoved 23. maj 1963 og Herlufsholm 29. januar 1967 (T. Dybbro, Oversigt over Danmarks Fugle, 1978); sidstnævnte iagttagelse har dog været draget i tvivl (K. F. Larsen, Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 65: 72-73, 1971).

Mellemflagspættens er stand- og strejffugl, og enkelte individer kan foretage større vandringer (U. N. Glutz von Blotzheim & K. M. Bauer, 1980). Svenske Mellemflagspætter er kun 2 gange truffet ved Falsterbo (21. september 1953 og 20. oktober 1962) (G. Roos in litt.).

I betragtning af, at arten nu anses for at være uddød i Skandinavien, kunne Allerød-fuglen antages at være en strejfgæst fra et land syd for Danmark, hvor de nærmeste ynglepladser ligger omkring 200 km borte.

Summary: A Middle Spotted Woodpecker found in North Zealand

On 12 July 1983 an adult female Middle Spotted Woodpecker *Dendrocopos medius* was found dead in Allerød, North Zealand. The population of this species in Scandinavia has recently become extinct; the nearest breeding area now is found in DDR, 200 km S of Allerød.

Bo Johansen	Peter Jørgen Petersen
Engsvinget 16	Østervang 65, 2. mf
3400 Hillerød	3400 Hillerød